

סיפור מחנות קפריסין של שרה יפה, חברת המשלחת הראשונה של הפלמ"ח למחנות¹

בסוף שנת 1946, סיימתי קורס חובשות². יצאתי לקורס הזה, כי המטרה שלי היתה - ללוות אוניות מעפילים. נאמר לי להמתין. "כרגע אין אוניות. יובש". נסעתי הביתה, ישבתי והמתנתי, עד שביום אחד, הגיע אלי פתק, ובו הודעה להתייצב למחרת בבית הוועד הפועל (של ההסתדרות), בחדר 111, כדי להפגש שם עם מג"ד הגדוד הרביעי, יוספלה טבנקין.

שם אומרים לי: מתארגנת משלחת לקפריסין³, משלחת מטעם הפלמ"ח, שמטרתה לארגן את המעפילים ולהקים במחנות המעצר את "שורות המגינים", ארגון מחתרתי שיכשיר את חבריו בתחומים כמו צבאים. מלבדי, הבחורה היחידה, היו במשלחת חמישה בחורים: עוזי נמירובסקי, מוטקה דגוי⁴, אריה היריש, צ'ק (יעקב נוי)⁵ ויהודה דרקסלר⁶, מפקד המשלחת. ניסיתי לסרב. טענתי: אבל אני רוצה ללוות אוניה!

אמרו לי: - סעי לקפריסין, תכירי מעפילים, תלמדי את השפה. בינתיים, עד שתהיה אוניה - תעשי משהו!

שאלתי: מתי יוצאים ?

אומר יוספלה: היום בשתיים את צריכה להיות בקיסריה! והשעה בערך עשר. אני: מה? - והוא: כן!

מיהרתי הביתה. הבית שלי במושב חירות. אמא עומדת ומכבסת על הקרש.

אמרתי לה: אמא אני נוסעת לקפריסין. בשתיים אני צריכה להיות בקיסריה. אני רותמת את הסוס לכירכרה ויוצאת לחפש את אבא בפרדסים. מצאתי אותו. סיפרתי לו ושאלתי: איך אוכל להגיע בשתיים לקיסריה?

ואבא: - אין בעיות! ונסע איתי הביתה.

מה לוקחים לדרך? חולצה רקומה וחצאית, מכנסיים וחולצה, לבנים, ספר תנ"ך, שקיבלתי שי מהורי, ועוד פריטים קטנים. הכל נארז במזוודה קטנה, ונוסעים. לאבא היה טנדר הוא הביא אותי לקיסריה. וכאן, בסככה גדולה, נאספו כבר החברה.

מכולם היכרתי רק את אידל⁷. וכולם מסתכלים עלי. הייתי מאוד-מאוד ביישנית, מאוד לא בטוחה בעצמי. חשבתי: איך בכלל אתחיל בכל העניין הזה? היה שם, כמובן, בני מרשק, הוא עשה מין מסיבת פרידה קטנה. קצת שתו, בני נתן לי שי, את ספרה של חנה סנש. שאלתי אותו מה יהיה תפקידי, והוא הסביר שיהיה עלינו להקים את "שורות המגינים", להדריך, ולעשות כל מה שדרוש לעניין זה. הפלגנו בסירה קטנטונת אל סירת הדייג "אופיר". הספינה עומדת במפרץ, אנחנו מפליגים בסירה, ואבא עומד על החוף ומנפנף לי לשלום. השעה היתה שעת ערב, עם שקיעה. את התמונה הזו אזכור כל חיי.

במשך כל הלילה הפלגנו בספינת הדיג הזאת. מה אגיד לכם? "הוצאתי את הנשמה". והיינו צריכים להיות ערים וערנים. לשמור, רק לפנות בוקר התחלתי להרגיש קצת יותר טוב. התחלנו לדבר בינינו, להכיר אחד את השני. להפלגה שלנו היו שתי מטרות: האחת, להנחית אותנו בקפריסין, והשניה לחלץ משם את יוס'ה דרור⁸. יוס'ה ברח מבית-הסוהר והתחבא על החוף בסביבת המחנה. משום כך תואם שאנו נגיע לשם לפנות ערב, נרד לחוף

¹ קטע מהסיפור האישי של שרה יפה (המפורסם אף הוא באתר, הקש כאן).

² שרה הצטרפה לפלמ"ח ב-1944.

³ מדובר במשלחת הראשונה של הפלמ"ח למחנות.

⁴ מוטקה דגוי, שהיה אז מ"מ בפלמ"ח, מונה כמפקד מחנות הקיץ. העביר תפקיד ליצחק (צ'אק) קרלינסקי כשהגיעה המשלחת השנייה של פלמ"ח. חזר לארץ ונהיה מ"פ. נפל בקרב על הקסטל כשחיפה על חייליו.

⁵ יעקב נוי היה מדריך הספורט והקפא"פ במשלחת.

⁶ יהודה "אידל" דרקסלר, איש שדה בוקר, היה מ"פ פלוגה ב' בגדוד החמישי (פלמ"ח הראל). הוא נשלח ע"י יוספלה טבנקין לפקד על "שורות המגינים" במחנות בעת החלמתו מפציעה. התמקם במחנות החורף.

⁷ אידל היה הכינוי של יהודה דרקסלר הנ"ל.

⁸ איש "החוליה" – החוליה לחבלה ימית של הפלי"ם, שפעלה אז בקפריסין (לסיפורו המפורסם באתר הקש כאן).

והוא - יעלה. וההפלגה יפה, והיום יפה, וכשהתחיל להחשיך הגענו למפרץ פמגוסטה. פיטרלנו מפה לשם מחוף לחוף, וכשהחשיך לגמרי, ראינו צננצי אור המכונים אלינו ומסמנים את המקום שעלינו לעגון בו. הורידו סירה עמוסה בחומרי חבלה שונים. כל-כך מלאה שהיתה שקועה עד שפתה. המזוודות שלנו היו בסירה. החבר'ה שחו בצד הסירה ואני, שלא ידעתי לשחות, נשענתי על הסירה ונגררתי. הגענו לחוף. יוס'ה המתין לנו, והיה מאוד נרגש. לא היתה לו סבלנות עד יפרקו את הסירה רק פרקו - יוס'ה עלה על הסירה, שמיהרה לעבר הספינה. רק עלה עליה - הספינה הסתלקה. ואנחנו נשארנו על החוף.

את חומרי הנפץ קברנו בחול שעל שפת הים והתחלנו להתקדם אל המחנה. החוף שטוח. מתקרבים לאורך קפל קרקע לגדר המקיפה את המחנה, ובאוויר שירה. שמנו לב למילים של השיר: "אל תבואו!" הסתבר שהאנגלים גילו את הפירצה בגדר שהכינו בשבילנו, וסיירו שם כל הזמן. ואנחנו שוכבים מאחרי קפל הקרקע. היו איתנו כמה חבר'ה מהמחנה, מאלה שהגניבו את יוס'ה. בשלוש לפנות בוקר החליטו החבר'ה האלה ש"אפשר להיכנס". אחד אחד הסתננו פנימה דרך גדרות הליל. נכנסנו מהר מהר והגענו לאחד האוהלים. אני לא יכולה לשכוח את "מכת הריח" שקיבלנו, כשנכנסנו לאוהל: ריח של מחנה, ריח של גלות. באוהל היתה בחורה מפולניה, אלה⁹, בחורה יפה מאוד, שחרחרת כמו צועניה, לבשה חולצה אדומה וחצאית צבעונית. היא קיבלה אותנו. הגישה לנו שתיה. היינו רטובים, כי שחינו בבגדים, וכך שכבנו, רטובים, כל הלילה. אלה תמיד היתה בסביבתנו: בימים הבאים התיידדתי איתה. בקפריסין היו שני מחנות, קראו להם "מחנה קיץ" ו"מחנה החורף". אנחנו הגענו ל"מחנה -הקיץ". חלק מאיתנו נשאר ב"מחנה-הקיץ" וחלק עבר ל"מחנה-החורף".

אני נמנית על העוברים. החבר'ה דאגו לנו לתעודות של מעפילים. סודרנו כפועלים במכונות האשפה היוצאות ונכנסות, ברשות, מהמחנה ואילו. כך עברנו למחנה האחר. "מחנה-החורף" היה הממלכה של הג'וינט. פעלו בו מטעמו אחיות ומדריכים.

המעפילים היו מאורגנים לפי תנועות: "דרור", "הבונים", בית"ר וכיו"ב. את עבודתנו התחלנו בקרב בני הנוער. רצינו להכשיר מדריכים משלהם וחיפשנו בני נוער מתאימים לקורס מדריכים. רצינו להקים "קאדר" (סגל הדרכה). במקביל, התחלנו בחפירת מנהרה מהמחנה החוצה. כשהגענו התייחסו אלינו העצירים-המעפילים כאל גוף זר. היתה להם איזו התנגדות כלפינו, היתה חשדנות. חשדנות ומריבות היו גם בין חברי התנועות השונות, ובין המחנות. בתחילה היינו סמוכים אל שולחנם של אנשי הג'וינט, אבל כשהתחלנו להדריך - החלטנו שעלינו לחיות באותם התנאים של חניכינו. והתנאים היו, שאנחנו קיבלנו מנות של מעפילים-עצירים, ומהמנות היו מכינים אוכל במטבח משותף. רעבים לא היינו, אולם היה גם די קשה להיות שבעים מהאוכל הזה. גרנו בצריף פח ארוך שהיה מחולק לחדרונים. הבגדים שלבשנו היו בגדים של הג'וינט - חוץ מאותה חולצה רקומה וחצאית שהבאתי מהבית.

הדרכת קבוצת בנות בקשר מורס, עזרה ראשונה, ספורט שימושי ומחנאות. לא הדרכנו שימוש בנשק. נשק להדרכה הגיע יותר מאוחר. ידענו שהחבר'ה האלה, החניכים, יגויסו לצה"ל מיד לאחר הגיעם ארצה, וזוהי ההכשרה היחידה שיקבלו לפני שיתגייסו. חניכינו, עם היותם חניכים אימנו בו-זמנית קבוצות מעפילים, הם אימנו במחנות שנקראו "קיבוצים". בנים הדריכו בנים ובנות - בנות.

הבריטים הקצו מיכסת רשיונות כניסה לארץ ("סרטיפיקטים"), בחודש, כלומר, בכל חודש היו משחררים 1,500 מעפילים לעליה לארץ. עלה רעיון להעביר עם המעפילים חומר נפץ לאנשים שלנו שיתגנבו לאוניות הגירוש, ובחומר יפוצצו את האוניות מיד לאחר שהמעפילים יורדו לרציף בנמל חיפה. כדי לבצע זאת, עקבנו אחרי תהליך העברה. המעפילים היו עוברים באוהל מוארך, שורה של גברים מצד אחד ושורה של נשים מהצד השני. הם החזיקו בידיהם את המזוודות ושאר הצרורות ומ.צ. בריטים היו בודקים את המזוודות ואת האנשים. הם התנהגו עם המעפילים באופן ברוטאלי: חיפשו, דחפו את תוכן המזוודות; גם את הגברים וגם את הנשים. המ.צ. הנשים היו עוד גרועות מהגברים.

את חומר הנפץ המיועד להעברה מילאנו בשפופרות של משחת-שיניים, או משחת-גילוח. את השפופרות העברנו לאוניה. על אוניות הגירוש היו חבר'ה שלנו.

⁹ . אלה מוזס, ניצולת המחנות בפולין ולימים אמנית שהתגוררה ביישוב מיתר עד פטירתה, הייתה האחראית על אוהל שכפול העלונים במחנות (באוהל זה הוקמה, מאחורי מחיצת הסתרה, מעבדת זיוף המסמכים ע"י אמן הזיוף של המחנות יעקב וייס, המוזכר לעיל)

עד שהמנהרה לא נחפרה, לא יכולנו לצאת. ואני זוכרת תקופה של משבר כשהייתי במצב "ממש על הגבול". כשנשלחתי לקפריסין, דובר שאפעל שם שלושה חודשים ואז אחזור לארץ ואעלה על אוניית מעפילים. וכאן, אני רואה שאוניות באות, אוניות מפליגות - ואני בקפריסין כבר חצי שנה. יוספלה, המג"ד, הגיע למחנה.

בפגישה איתו אני אומרת לו: יוספלה - הבטחתי! והוא אומר: - הביטי איזה עבודה נהדרת אתם עושים! ואני: הכל טוב ויפה אבל... כל כך הפצרתי ונדנדתי עד שהבטיח לי שבעוד חודשיים או חזר ארצה. ואני קיבלתי כזה מצב רוח דכאוני.... והיו סופות חול, ולא היו מים להתקלח. היינו ממלאים דלי במים, נעמדים בחדר בתוך קערה, ושופכים על עצמנו את המים.

בנוסף לשיעורים שהעברתי בקורס מפקדים של "שורות המגינים", לימדתי קבוצות נוער בבית-הספר שפעל במחנה. לימדתי "מולדת", כלומר, ידיעת הארץ.

כשיוספלה ביקר, הוא נוכח בשיעור שלי וחזר ואמר: תראי איזה עבודה את עושה!

זה לא עזר; הרגשתי שאני מוכרחה לצאת. היתה שם בחורה אחת דומה לי, והיא נתנה לי את מסמך הזיהוי שלה. עם חברה משלנו עברתי בשער, ונסענו לבלות כמה ימים בהרים. מה יש להגיד? זה היה מאוד נחמד. איורור שכזה, הרגשתי שאני לא כבולה, שאני יכולה לשוטט, שאני חופשיה! חזרנו למחנה.

בין המעפילים גילינו מומחה לזיוף תעודות¹⁰. הוא היה מומחה כזה, שלא יכולת להבחין גם בזכוכית מגדלת שזה זיוף. הוא סידר לי תעודה שאיתה יצאתי לבקר את החבר'ה ב"מחנה הקיץ". אני נוסעת לשם, לבושה מטפחת, מרכיבה משקפיים. החייל שליך השער מצווה עלי להוריד את המשקפיים, ומשווה עם התעודה שוב ושוב. הבינתי שאני חשודה בעיניו. בכל זאת, העביר אותי. בהיותי ב"מחנה הקיץ" טילפנתי לנהג קפריסאי, והוא בא לשם באותו ערב והוציא אותי! מגיע להגיד כמה מילים טובות על הנהגים האלה: הם הבריחו חומר נפץ, הם הבריחו נשק, היו נאמנים ל"שורות המגינים", כאילו היו אנשים משלנו. אני סבורה, שהם עשו זאת לא רק בעבור הכסף שהם קיבלו, אלא מפני שנלחמנו בבריטים.

היו לי קשרים עם כמה מן המעפילות. אחת מהן, מפעילות תנועת נוער חלוצית בביאליסטוק, דיברה עברית מצויין. התחברנו. במשך הזמן למדתי גם קצת יידיש.

היא מאוד התפעלה מאיתנו, "מהגבורה של הנוער שלנו". כשהיא סיפרה מה עבר עליהם שם אמרתי לה: מה את משווה? אצלנו כל הסיפור הוא מין הרפתקה, אצלכם זאת היתה מלחמה לקיום! והיא אמרה: זהו, לנו לא היתה ברירה, לכם יש. וזוהי הגבורה. סוף סוף יצאתי מקפריסין לארץ. הפלגתי באוניה "כנסת ישראל"¹¹, כעולה חדשה.

היתה בידי תעודה על שם רחל כהן. הגענו לנמל חיפה. בנמל עלו כמה בחורים שלנו. למלווים האחרים הביאו בגדי עבודה ואמרו להם לצאת במסווה של פועלי נמל. כששאלתי מה איתי, לא קיבלתי תשובה. את המעפילים היו מעבירים למחנה המעצר בעתלית, ואני אמרתי: לעתלית אני לא הולכת! לבשתי את החולצה הרקומה ואת החצאית. על הרציף העלו אותנו על אוטובוסים. אמרתי לנהג האוטובוס אני ישראלית. אתה רואה את המזוודה ההיא? תקח אותה למשרד שלכם ואני אקפוץ מהאוטובוס וכך עשיתי. עצמתי עיניים, וקפצתי! עכשיו לא ידעתי לאן לפנות.

האוטובוסים נסעו ואני משוטטת בשטח הנמל. ראיתי שתי בחורות וניגשתי אליהן, והן שואלות אותי: את צריכה את המפתח. ונתנו לי מפתח לבית-השימוש. הסתדרתי קצת, ושוב חזרתי ושוטטתי. עובר לידי מישהו ואומר: תצאי דרך שער 1, והצביע על השער הראשי. ולי הלא אין תעודת זהות. איך לצאת?

¹⁰ שרה לא נוקבת בשם הזייפן, אבל ללא ספק מדובר במעפיל מהונגריה ב'מורדי הגיטאות' יעקב וייס (לימים רס"ן במודיעין), שהיה אמן זיופי המסמכים במחנות (חלק מההערות המצורפות כאן לסיפורה של שרה התקבלו מבנו, אמיר רוגל, פעיל בארגון מעפילי קפריסין).

¹¹ אוניית המעפילים 'כנסת ישראל' לא שימשה את הבריטים לצורך הסעת משוחררים ממחנות קפריסין לארץ. יתכן שכוונתה של שרה שהצטרפה להפלגה של מעפילים מ'כנסת ישראל' ששוחררו מהמחנות.

ליד השער היה בית-קפה "חנוך" המפורסם. חשבתי: איכנס, אשב, אסתכל ואלמד כיצד עוברים. אבל אין לי כסף, ואיך איכנס לבית הקפה? בחוץ עמדו בחורות ממגן-דוד אדום שהגישו עזרה למעפילים, ניגשתי אל אחת מהן אמרתי: אני באה מקפריסין, וביקשתי כמה גרושים. הבחורה הסתכלה עלי - ונתנה לי. הזמנתי קפה והסתכלתי איך בודקים את היוצאים. אני רואה שעל יד שולחן מולי יושבים קצינים בריטים. כשהרמתי את כוס הקפה הכוס רעדה. שילמתי, קמתי - ויצאתי.